

Prinsippprogram for Palestinakomiteen i Norge

Vedtatt på landsmøtet 17.-19.april 2026

Palestinakomiteen er en solidaritetsorganisasjon stiftet i 1970 med formål om å støtte det palestinske folkets rett til frihet, selvbestemmelse og verdighet.

Prinsippprogrammet er den politiske plattformen solidaritetsarbeidet bygger på.

1. Grunnprinsipper

Alle mennesker er født frie, har retten til liv og skal ha like rettigheter uavhengig av kjønn, religion eller etnisitet. Dette er grunnleggende menneskerettigheter som blir brutt daglig i Palestina. Koloniseringen av Palestina har pågått i mer enn hundre år. Det britiske kolonistyre fra 1917 tilrettela for den sionistiske settlerkolonialismen og den etniske rensingen av den opprinnelige palestinske befolkningen. Dette førte til etableringen av staten Israel og okkupasjon av mesteparten av de historiske palestinske områdene.

Palestinerne blir systematisk diskriminert, enten under okkupasjon og blokade, som annenrangsborgere i Israel eller flyktninger i eksil som blir nektet sin rett til retur. Den diskriminerende praksisen defineres som et apartheidregime av organisasjoner som AlHaq, Amnesty International, Human Rights Watch og Den internasjonale FN-domstolen som har fastslått at Israels lover og tiltak «utgjør en overtredelse av forbudet mot rasesegregering og apartheid».

26. januar 2024 åpnet FN-domstolen granskning etter Sør-Afrikas anklage om at Israel har brutt folkemordskonvensjonen. Verdens ledende eksperter på folkemord, samt FNs uavhengige granskingskommisjon har siden konstatert at Israel er skyldig i forbrytelsen folkemord. Konvensjonen pålegger alle stater å bidra til å stanse og straffe et folkemord.

Palestinakomiteen har som mål å påvirke norsk opinion og beslutningstakere til å støtte det palestinske folkets frigjøring og rett til selvbestemmelse. Vi mener at Norge og norske politikere skal holde Israel ansvarlig for deres folkerettsbrudd og avvikle statens politiske, økonomiske, industrielle og militære forbindelser med okkupasjonsmakten Israel.

Palestinakomiteen i Norge mener at:

- Israel er ansvarlig for folkerettsbrudd, herunder folkemord.
- Okkupasjonen og den etniske rensingen av palestinerne har utspring i sionisme, settlerkolonialisme og imperialisme som rammer både Palestina og nabolandene.
- Sionismen er en settlerkolonialistisk, rasistisk og voldelig ideologi.
- De palestinske flyktningene har rett til å returnere i henhold til FN-resolusjonen 194.
- Det må opprettes en stat i Palestina med fulle nasjonale, politiske og demokratiske rettigheter for alle innbyggerne.
- Den ulovlige okkupasjonen må avsluttes, de israelske koloniene må avvikles, blokaden av Gaza må oppheves og apartheidmuren på Vestbredden rives.
- Israel og andre delaktige stater og selskaper må holdes ansvarlige og betale erstatning for de enorme materielle og menneskelige ødeleggelsene som følger av

koloniseringen og folkemordet.

- Det palestinske folket har rett til selvbestemmelse. Ingen stater, herunder stormakter, skal gripe inn i eller påtvinge det palestinske folket noen løsning.
- Palestinsk sivilsamfunn sitt krav om boikott, deinvestering og sanksjoner (BDS) av Israel er et fredelig og nødvendig virkemiddel for å holde okkupanten ansvarlig for brudd på folkeretten.
- I henhold til folkeretten har det palestinske folket rett til å drive både folkelig og væpnet motstand mot okkupasjon.
- Israel er som okkupant forpliktet til å svare for sikkerheten til folket de okkuperer.
- Dagens sionistiske apartheidstat må avvikles.

2. Kolonisering og Nakba

Fram til første verdenskrig ble palestinerne styrt under det osmanske riket. Da osmanene tapte krigen i 1917, delte Storbritannia og Frankrike Midtøsten mellom seg og Palestina kom under britisk kolonistyre.

I 1905 startet en planmessig kolonisering av Palestina med en liten gruppe jøder fra Europa, inspirert av den politiske og nasjonalistiske ideologien sionismen. Verdens sionistorganisasjon, opprettet i 1897, vedtok at de ville opprette en egen jødisk stat i Palestina.

I 1917 erklærte den britiske utenriksministeren Balfour at den britiske regjeringen så positivt på at det «skal opprettes et nasjonalt hjem for det jødiske folk» i Palestina. Dette skjedde over hodet på palestinerne. Samtidig presiserte Balfour at «ingenting må gjøres som kan skade de borgerlige og religiøse rettighetene til de ikke-jødiske samfunnene i Palestina», altså palestinerne.

I 1923 erklærte Folkeforbundet Palestina som egen stat under britisk kontroll. Palestina var da i hovedsak et bondesamfunn med 562 000 muslimer og kristne og 82 000 jøder. Innenfor dette området utviklet det seg et stadig sterkere krav om nasjonal selvstendighet.

Økende jødisk innvandring på 1920- og 1930-tallet gjorde det klart for palestinerne at sionistene ønsket å kolonisere hele landet og fordrive den palestinske befolkningen.

Dette førte til væpnet frigjøringskamp i perioden 1936–1939. Opprøret ble slått hardt ned av den britiske kolonimakten støttet av sionistiske militære styrker. Over ti prosent av den mannlige palestinske befolkningen ble enten drept, såret, fengslet eller sendt i eksil i perioden.

I årene fra 1900 fram til 1940 tvang antisemittismen flere millioner jøder på flukt, både i Vest- og Øst-Europa. Statene i Vest-Europa ble i praksis stengt for jødiske flyktninger. Norge tok bare imot 400. Innvandringen til Palestina økte også dramatisk etter nazistenes maktovertakelse i Tyskland og holocaust. Mange endte derfor opp i Palestina

29. november 1947 vedtok FNs generalforsamling resolusjon 181 som foreslo å dele Palestina i en arabisk (palestinsk) og en jødisk stat. Resolusjonen var en anbefaling, ikke en forpliktende beslutning, som gikk ut på å gi palestinerne 43% av landområdet, mens jødene, som utgjorde mindretallet av befolkningen, ble tildelt 56 % av landområdet. Betlehem og

Jerusalem skulle være internasjonal sone (1%), administrert av FN. Delingsplanen ble blankt avvist av mange land, inkludert de arabiske statene. Sionistbevegelsen, under ledelse av David Ben-Gurion, valgte å godta delingen selv om de hadde ønsket seg et større område for sin stat. 14. mai 1948 proklamerte David Ben-Gurion at det skulle opprettes en «jødisk stat i Eretz Israel med navnet staten Israel.» Den påfølgende dagen, 15. mai 1948, erklærte en rekke arabiske stater krig med sitt nye naboland. Da hadde de sionistiske styrkene allerede fordrevet rundt 350 000 palestinere fra landet sitt.

Sionistiske militsgrupper utførte en rekke massakre og etnisk rensing hundrevis av palestinske landsbyer og byer. Innen utgangen av 1948 hadde rundt 750 000 palestinere blitt fordrevet fra sine hjem. Dette kaller palestinerne for «al-Nakba» - som betyr katastrofen.

Krigen endret den nye statens grenser og demografi. Området som lå under Israels kontroll ved krigens slutt var 78 prosent av Palestina, altså 22 prosent mer av landet enn hva delingsplanen hadde foreslått for den jødiske staten. I tillegg tok Jordan og Egypt kontroll over henholdsvis Vestbredden og Gazastripen, områder som var tiltenkt den uavhengige palestinske staten.

11. desember 1948 vedtok FNs generalforsamling resolusjon 194 som slår fast at palestinske flyktninger som ønsker å vende tilbake til sine hjem skal kunne gjøre det og tap av eiendom skal bli kompensert. Israel godkjente ikke dette og palestinerne har siden Nakba levd i flyktningleirer i eget land, i nabolandene til Palestina og i diasporaen. Retten til retur er ufravikelig.

3. Okkupasjon, apartheid og folkemord

Israel har vist brutal framferd mot palestinerne i flere kriger og massakre siden Nakbaen både i Libanon og i Palestina. Gazastripen har vært isolert fra omverdenen siden 2007 gjennom en økonomisk blokkade der eksport og import er sterkt begrenset og hvor det er umulig å bygge en selvstendig palestinsk økonomi. Her lever palestinerne som i et stort, åpent fengsel.

På den okkuperte Vestbredden deler apartheidmuren og de israelske koloniene landet opp i små områder som ikke henger sammen. Israel har tatt kontroll over vannressursene og i den fruktbare Jordandalen produseres varer for israelske landbruksbedrifter. Okkupasjonsmakten Israel flytter, i strid med folkeretten, stadig flere mennesker og virksomheter inn i områdene som ble okkupert i 1967. Samtidig øker fordrivelsen av palestinere på Vestbredden med angrep fra okkupasjons hæren og kolonister, husriving og rasering av flyktningleirer. En annen form for kontroll er den utbredte bruken av fengsling og frihetsberøvelse. Tusener av palestinere blir fengslet uten lov og dom hvert år, dette gjelder både voksne og barn. Siden oktober 2023 har forholdene i israelske fengsler blitt drastisk forverret med utstrakt bruk av tortur og mishandling.

Palestinerne, i hele Palestina, blir utsatt for systematisk forskjellsbehandling. Dette har blitt dokumentert av Human Rights Watch, Amnesty International, AlHaq og B'Tselem som viser at staten Israel har innført et system som samsvarer med de internasjonale juridiske definisjonene av forbrytelsen apartheid. FNs økonomiske og sosiale kommisjon for Vest-Asia, FNs menneskerettighetsråd og spesialrapportører for de okkuperte områdene har

bekreftet at Israels politikk i de okkuperte områdene bryter forbudet mot apartheid. I juli 2024 konkluderte FNs folkerettsdomstol (ICJ) at Israels handlinger i de okkuperte områdene utgjør rasesegregering og apartheid. Domstolens uttalelse sa også at okkupasjonen av Palestina er ulovlig, at den må opphøre og at alle koloniene og den militære okkupasjonen må avvikles. Domstolen understreker 3. states forpliktelse til å påse at dette skjer og flertallet i FNs generalforsamling, inkludert Norge, stemte 18. september 2024 for en resolusjon som sier at Israel må etterleve folkeretten og avslutte okkupasjonen med en frist på ett år. Norge må innføre sanksjoner for å etterleve sin forpliktelse til å påse at okkupasjonen opphører.

Okkupasjonsmakten utfører systematisk ødeleggelse og forurensing av palestinsk land som påvirker liv, økonomi og klima. Det palestinske folket har begrenset tilgang til jorden sin, og palestinske landområder gjøres med hensikt udyrkbart i mange generasjoner.

3.1 Israels folkemord mot palestinerne

26. januar 2024 åpnet FN-domstolen gransking etter Sør-Afrikas anklage om at Israel har brutt folkemordskonvensjonen. Verdens ledende eksperter på folkemord, menneskerettighetsorganisasjoner samt FNs uavhengige granskingskommisjon har siden konstatert at Israel er skyldig i forbrytelsen folkemord.

Folkemordet mot palestinerne og utslettelsen av Gaza er en enorm menneskeskapt humanitær katastrofe for palestinerne. Siden oktober 2023 har massedrap på sivile, bruk av sult som våpen, ødeleggelse av hjem, sykehus, skoler og nødvendig infrastruktur, blitt utført i en utstrekning vi aldri har sett tidligere. Store deler av befolkningen er skadet av mangel på mat, vann og medisiner. Hundretusener er mentalt nedkjørt og sterkt preget av krigens redsler, barn har fått en start på livet som vil prege dem så lenge de lever. På Vestbredden har angrepene fra den israelske okkupasjons hæren og voldelige settlere økt drastisk. Mer enn 10 000 palestinere er fengslet, mange flere er fordrevet fra sine hjem og hus, og infrastruktur blir ødelagt. Hele Palestina er i praksis annektert av Israel. Da israelske ledere uttrykte at de skulle jevne Gaza med jorden var det ingen stater som satte i gang effektive tiltak for å stanse dem.

Tiår med israelsk kolonisering og etnisk rensing har blitt møtt med straffefrihet. Angrepet den 7. oktober 2023 må sees i sammenheng med den langvarige blokaden og manglende fremtidsutsikter for palestinerne som lever under okkupasjon. Palestinakomiteen mener at alle brudd på folkeretten må straffes, uavhengig av hvem som står bak, og mener norske myndigheter bør støtte opp om rettsprosessene i ICC og ICJ.

4. Frigjøringskamp og palestinsk enhet

Den palestinske frigjøringskampen begynte på 1920-tallet som motstand mot den britiske kolonimakten og sionistisk kolonisering og har fortsatt med både sivil og væpnet motstand siden da. I 1964 ble Den palestinske frigjøringsorganisasjonen (PLO) opprettet. Inspirert av frigjøringskampene i Algerie og Vietnam startet PLO væpnet motstand mot Israel. PLO var en enhetsfront bestående av mange motstandsorganisasjoner. PLOs mål var å bygge en

demokratisk stat i Palestina for alle som bodde i landet, uansett religiøs eller etnisk bakgrunn.

I 1982 gjennomførte Israel en brutal invasjon i Libanon med mål om å knuse PLO. Organisasjonen ble tvunget til å gi opp den væpnede motstanden og flytte basen til Tunis. Nederlaget betydde en kraftig svekkelse av PLO, men det palestinske folket fortsatte kampen.

I 1987 startet et spontant folkelig opprør i okkuperte Palestina – den første intifadaen. Blant annet for å stanse intifadaen lanserte Israel, med hjelp fra Norge, i 1993 den såkalte Oslo-avtalen, som tvang PLO til å gi opp kampen for et fritt Palestina i bytte mot selvstyre på Gazastripen og deler av Vestbredden.

Et sterkt Israel og et svakt PLO gjorde at Oslo-avtalen har sementert okkupasjonen, økt kolonisering og oppsplitting av Vestbredden, og hindret palestinerne frihetskamp. Norge, som vertskap og tilrettelegger for de hemmelige forhandlingene, bidro til de ulykksalige konsekvensene avtalen har ført med seg.

Vestbredden, Øst-Jerusalem og Gazastripen er i dag etter internasjonal rett okkupert, og kampen det palestinske folket fører er en rettferdig kamp mot en ulovlig okkupant. Så lenge Israels okkupasjon blir akseptert av USA og deres vestlige allierte, kan det palestinske folket ikke forvente rettferdighet uten å gjøre opprør mot okkupasjonen (intifada) selv.

Ifølge folkeretten, har folk under okkupasjon rett til å utøve motstand mot okkupasjonsmakten. Palestinakomiteen støtter det palestinske folkets rett til væpnet motstand i samsvar med folkeretten

4.1 Palestinsk enhet

Den palestinske frigjøringskampen har blitt ført av ulike frigjøringsorganisasjoner som har vært samlet i PLO og senere også Hamas og Palestinsk Islamsk Jihad. Oslo-avtalen førte til økt splittelse mellom dem som støttet avtalen og dem som var imot. Etter at Hamas vant det demokratiske valget i de okkuperte områdene i 2006, har motsetningene mellom frigjøringsorganisasjonene blitt kraftig skjerpet.

Blokade og sanksjoner gjennomført av Vesten og Israel har bidratt til at motsetningene blant palestinerne har økt ytterligere. Palestinakomiteen tar ikke stilling for den ene parten mot den andre. Vi støtter det palestinske folket og deres rett til å velge sine egne ledere og tar avstand fra USAs, Israels og Vestens stemping av den demokratisk valgte ledelsen som terrorister. Israelske myndigheter beskylder palestinske menneskerettighetsorganisasjoner og sivilsamfunn for å medvirke til terror, som en strategi for stoppe deres arbeid og kriminalisere palestinsk sivilsamfunn.

Splittelsen i det palestinske folket, særlig splittelsen mellom Fatah og Hamas, tjener bare okkupanten. Palestinakomiteen støtter tiltak som kan styrke palestinerne enhet og selvstendighet.

5. Imperialisme og vestlig delaktighet

Imperialismen handler om kontroll over og utnyttelse av andre land. Midtøsten er et økonomisk og militært strategisk viktig område. Kontroll over dette området har alltid vært viktig for stormakter som ønsker å dominere regionen.

Den sionistiske settlerkolonialiseringen av området ble støttet av stormaktene, som etter andre verdenskrig så seg tjent med at Israel ble et fotfeste for deres interesser i Midtøsten. I alle år etter andre verdenskrig har USA og Vesten støttet staten Israel mot det palestinske folket, og har overført milliarder av dollar i økonomisk og militær hjelp. Palestinerne har hatt bred støtte fra et stort flertall av verdens land og folk, men USA har blokkert en rekke vedtak i Sikkerhetsrådet i FN, som ville ha vært til fordel for palestinerne.

De veldokumenterte bruddene på en rekke FN-vedtak og internasjonal lov, samt bruddene på menneskerettighetene begått av den israelske okkupasjonsmakten, har ikke ført til sanksjoner mot Israel fra verdenssamfunnet. Heller ikke folkemordsanklagen mot Israel har ført til betydningsfulle sanksjoner. Tvert imot, har våpeneksport fra vestlige land til Israel økt mens folkemordet har pågått.

Den israelske staten viderefører i dag prosjektet om Eretz Israel, et stor-Israel, som en ekspansiv, religiøs-sionistisk og kolonialistisk visjon om kontroll over det historiske Palestina og for noen også deler av nabolandene. Det er ulike meninger om hvilke områder Eretz Israel refererer til, og høyreekstreme krefter i Israel definerer det vidt. Den israelske okkupasjonshæren har i løpet av folkemordet i Palestina utført cyber-terrorangrep, luftangrep og flere attentater i Libanon. I tillegg har de angrepet Jemen, Qatar, Syria, Tunisia og Iran. Dette er et forsøk på å svekke stater i regionen for å ta til seg større områder uten motstand. Den ekspansjonistiske sionismen truer ikke bare Palestina, men hele regionens stabilitet.

Høsten 2025 lanserte presidenten i USA, Donald Trump, en 20-punktsplan som førte til en enighet om utveksling av gisler mellom Hamas og Israel, og en avtale om våpenhvile etter to år med Israels folkemord i Gaza. 17. november 2025 ble resolusjon 2803 vedtatt i Sikkerhetsrådet. Resolusjonen støttet Trumps plan som gikk ut på at man oppretter et "Fredsråd" som en overgangsadministrasjon for å koordinere gjenoppbyggingsarbeidet, ledet av Trump. Rådet skal gi fullmakt til å opprette en midlertidig internasjonal stabilitetsstyrke som skal distribueres under felles ledelse, med bidrag fra land "i konsultasjon og nært samarbeid" med Egypt og staten Israel. Under folkemordet har okkupasjonshæren tatt kontroll over store deler av Gaza, mens befolkningen er trent inn på mindre enn halvparten av kyststripen. Planen har et betinget språk som sier at når de palestinske myndighetene gjennomfører reformer og gjenoppbyggingen av Gaza skrider frem, kan "vilkårene endelig være på plass for en troverdig vei til palestinsk selvbestemmelse og statsdannelse".

Planen ble utformet uten involvering av palestinere, en gjentagende feil av delingsplanen i 1947. Manglende palestinsk involvering og deltagelse svarer ikke til deres rett til selvbestemmelse eller palestinsk frigjøring. Trump legger til rette for et amerikansk-ledet kolonialistisk prosjekt i Palestina på apartheidstaten Israels betingelser. Staten Israel har gjentatte ganger brutt avtaler om våpenhviler og den israelske regjeringen har sagt seg imot

en palestinsk stat.

5.1 Norge og staten Israel

Siden staten Israel ble opprettet har Norge støttet det sionistiske statsprosjektet. Både private virksomheter og staten, gjennom Statens Pensjonsfond Utland (SPU), støtter staten Israel med store investeringer. SPU har investeringer i israelske selskaper og internasjonale våpenselskaper som forsyner Israel med våpen. Norske og norskeide våpenselskaper medvirker også til Israels folkemord gjennom leveranser av våpen og våpendeler. I tillegg har Norge etablert en frihandelsavtale med staten Israel.

Norge leder giverlandsgruppen, som gjennom årlige milliardoverføringer bidrar til finansieringen av en palestinsk administrasjon (PA) som i dag fungerer som okkupantens forlengede arm på Vestbredden.

Overføringene er et viktig bidrag til Israels økonomi, ettersom en stor del av midlene til PA brukes til kjøp av varer og tjenester i Israel. Norge må sørge for at overføringene ikke går til å styrke israelsk økonomi.

Teknologiselskaper bryter menneskerettigheter når de bruker palestinere som testgruppe for å utvikle sin teknologi. Våpenprodusenter reklamerer med at våpnene er testet i krig for å selge til eksterne aktører og land.

Palestinakomiteen krever at Norge boikotter staten Israel, avslutter frihandelsavtalen og politiske og kulturelle forbindelser. Dette inkluderer at Oljefondet må deinvestere fra alle selskaper som bidrar til okkupasjonen av Palestina og som forsyner Israel med militært materiell, og alle israelske selskaper. Norge må ikke lenger medvirke til Israels brutale okkupasjon og folkemord.

6. Rasisme og sionisme

Jødisk historie i Europa har vært en historie om antisemittisme, undertrykking og forfølgelse. Antisemittismen som ledet til folkemordet på den jødiske befolkningen i Europa og europeisk okkupert Nord-Afrika under andre verdenskrig, styrket tanken om en jødisk stat. Sionisme var ingen populær ideologi blant europeiske jøder før folkemordet på 40-tallet. Sionismen ble utviklet av sekulære, europeiske jøder i samarbeid med Storbritannia. Jøder ellers i Europa støttet stort sett ikke sionismen, og mange sionister var kastet ut av jødiske samfunn rundt om i Europa. Sionismen har også ødelagt jødisk diasporakultur og gjort det utrygt for antisionistiske jøder ved å koble sionisme og jødedommen direkte sammen. Etter opprettelsen av staten Israel og fordrivelsen av palestinere ble også jøder i arabiske land utsatt for forfølgelse. Palestinakomiteen mener at sionismen som ideologi fører til en rasistisk praksis.

Mens staten Israel, i strid med FN-resolusjon 194, nekter palestinske flyktninger å returnere, kan enhver person med jødisk bakgrunn få statsborgerskap i Israel. Dette kommer klart uttrykt i loven om tilbakevending og loven om statsborgerskap – lover som gir enhver jøde rett til å bosette seg og få statsborgerskap i landet. Samtidig blir palestinere som har bodd i landet i generasjoner statsløse. Dette er rasisme mot alle palestinere.

Fra Øst-Jerusalem blir palestinere presset ut med alle midler, blant annet ved husrivinger og

ved at de mister bo- og oppholdstillatelse. I den sionistiske staten har bare jødiske innbyggere fulle rettigheter, noe som ble ytterligere stadfestet gjennom den israelske nasjonalstatsloven vedtatt i 2018.

Palestinakomiteen er motstander av all undertrykking og diskriminering. Det er viktig å skille mellom sionisme og jødedom. Sionismen er en rasistisk ideologi som mener at Israel skal være en eksklusiv stat for jøder, mens antisemittisme er forfølgelse av jøder. Det er et viktig prinsipp for Palestinakomiteen i Norge å kjempe mot alle former for rasisme.

7. Fritt Palestina - Internasjonal solidaritet og BDS

I 2005 gikk det palestinske sivilsamfunnet sammen og startet bevegelsen for boikott, desinvesteringer og sanksjoner (BDS) mot Israel – inntil okkupasjonen oppheves, Israel etterlever internasjonal lov, palestinere og israelske jøder innenfor staten Israel får like rettigheter og flyktningene får oppfylt retten til retur.

Palestinakomiteen støtter BDS-bevegelsen og den internasjonale solidaritetsbevegelsen som kjemper for palestinernes rettigheter. Israelske myndigheter og lobbyorganisasjoner forsøker å sidestille kritikk av Israel og kravet om BDS med antisemittisme. Dette er et forsøk på å kneble den brede, ikke-voldelige motstanden fra den palestinske grasrota og den internasjonale solidaritetsbevegelsen.

BDS-bevegelsen vokser internasjonalt og er en viktig del av det internasjonale solidaritetsarbeidet. I flere vestlige og arabiske land har støtte til Palestina blitt kriminalisert. Dette er både etisk uforståelig og alvorlige angrep på grunnleggende rettigheter i et demokrati. Når våre myndigheter svikter i sitt oppdrag om å opprettholde internasjonal rett, er vi forpliktet til å handle. Palestinakomiteen i Norge uttrykker støtte til dem som blir utsatt for statlig vold, forfulgt og fengslet for sin støtte til Palestina. Palestinakomiteen krever at det norske folk og myndigheter støtter det internasjonale arbeidet for et fritt Palestina med like rettigheter for alle.